

УДК 336.71:336.77(100)

СВІТОВИЙ ДОСВІД МОНІТОРИНГУ УМОВ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

WORLD EXPERIENCE OF MONITORING OF BANK LENDING CONDITIONS

Наталія Григорівна СЛАВ'ЯНСЬКА

кандидат економічних наук, доцент, заступник директора Центру наукових досліджень Національного банку України (м. Київ)

E-mail: slav@bank.gov.ua

Natalia G. SLAVYANS'KA

PhD in Economics, Associate Professor, Deputy Director of the Research Center of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. В статті проаналізовано світовий досвід організації центральними банками вибіркового обстеження умов банківського кредитування.

Summary. In this paper the global experience of central banks sample surveys of bank lending conditions is analyzed.

Ключові слова: банки, центральний банк, кредити, кредитний ринок, вибіркові обстеження.

Key words: banks, central bank, loans, credit market, sample surveys.

Постановка проблеми. Вихід економіки України з кризи характеризується позитивною динамікою процесів кредитування. Це є об'єктивним процесом відновлення економіки, збільшення кредитоспроможності економічних суб'єктів. Так, за станом на 01.08.2011 року банками надано кредитів на суму 800,6 млрд грн, тоді як на початок 2009 року їх розмір становив 792,2 млрд грн.

Відновлення кредитування здійснюється переважно в національній валюті: станом на 01.08.2011 р. банками надано кредитів у національній валюті в розмірі 434,5 млрд грн. або 54,3% кредитного портфеля, а за станом на 01.01. 2009 р. обсяг кредитів у національній валюті складав 311,4 млрд грн або 39,9%.

Збільшується обсяг кредитування суб'єктів господарювання (551,7 млрд грн за станом на 01.08.2011 проти 472,6 млрд грн за станом на

01.01.2009). Відновлюється також кредитування фізичних осіб у національній валюті. З початку року обсяги такого кредитування зросли на 14,7% та за станом на 01.08.2011 становили 65,1 млрд грн [6].

Однак незважаючи на деяке поживлення, банківське кредитування все ще залишається занадто слабким, щоб стати реальним каталізатором економічного зростання в Україні. За показником співвідношення активів банків до ВВП Україна в декілька разів відстає від країн з розвинутою ринковою економікою. Вкрай низьким, порівняно з масштабами економіки, є обсяг кредитів приватного сектору до ВВП, які надає українська банківська система – 64,9%, що у 3 рази менше аналогічного показника Великобританії, в 2 рази – Швеції, майже в 1,3 рази – Словенії. Основними причинами, що стримують зростання кредитування, є:

– незадовільний фінансовий стан більшості суб'єктів господарювання. Це, в свою чергу, збільшує кредитні ризики банків в умовах наявності у них значного обсягу проблемних позик, який утворився у період кризи (за станом на 01.08.2011 р. рівень негативно класифікованих кредитів становить 14,7%);

– недостатній захист прав кредиторів, що створює підґрунтя для свідомого невиконання достатньо платоспроможними боржниками своїх зобов'язань перед банками;

– не систематизовано діяльність бюро кредитних історій в Україні, що потребує створення єдиного Національного бюро кредитних історій при Національному банку України тощо.

Крім того, для ефективного аналізу кредитного ринку важливе значення мають нецінові умови банківського кредитування (наприклад обов'язковість першого внеску, граничне співвідношення обсягу кредиту з доходами та витратами позичальника, дотримання банками принципів кредитування, обов'язковість надання позичальнику інформації щодо умов надання кредиту та його сукупної вартості тощо), які не тільки впливають на рівень ставок за кредитами кінцевим позичальникам, але і визначають доступність банківських кредитів для тих чи інших груп позичальників.

На сьогодні існує необхідність вивчення світового досвіду моніторингу умов банківського кредитування, доцільності його запровадження в Національному банку України, використання індикаторів умов банківського кредитування в макроекономічному аналізі з метою реалізації ефективної грошово-кредитної політики та забезпечення фінансової стабільності.

Мета статті полягає у дослідженні організації обстежень умов банківського кредитування в світовій практиці та перспектив розвитку таких обстежень в Україні.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Збір фінансової статистики є однією з важливих функцій центральних банків

і важливим джерелом отримання статистичних даних у рамках обов'язкової звітності банків. Проте такі дані слугують інформацією про кількісні показники укладених угод (процентні ставки, обсяги, строки тощо), що не дозволяє зробити висновки про якісні характеристики кредитної політики банківської установи (вимоги до фінансового стану позичальників, забезпечення за кредитами) та існуючі обмеження щодо запропонованих послуг (максимальні обсяги та строки кредитування). Зростання масштабів фінансового сектору призводить до зростання його впливу на національну економіку. В цих умовах традиційні джерела інформації стають недостатніми, тому виникає необхідність розроблення нових методів збору даних, які б дозволяли більш повно аналізувати функціонування фінансової системи.

Одним із таких методів стали вибіркові дослідження, засновані на зборі даних обраного кола банків-респондентів. Такі дослідження здійснюються у вигляді добровільних опитувань із метою збору експертних оцінок. Їх аналіз є новим джерелом інформації, яке дозволяє отримувати дані від більш широкого кола респондентів (населення, представників малого й середнього бізнесу та нефінансових компаній) і збирати інформацію про якісні характеристики економіки (споживча впевненість, довіра до фінансової системи тощо).

Вперше кількісну оцінку нецінових умов банківського кредитування (УБК) здійснила Федеральна резервна система США (ФРС США). В подальшому опитування працівників банків щодо умов кредитування здійснює з 1999 р. Банк Канади, з 2000 р. – Банк Японії, з 2002 р. – ЄЦБ, з 2007 р. – Банк Англії, з 2009 – Банк Росії. Також анкетування банків про умови кредитування здійснюється такими країнами як Албанія, Вірменія, Угорщина, Таїланд, Південна Корея, Польща, Російська Федерація тощо.

Розглянемо досвід організації та використання результатів обстежень умов банківського

кредитування у центральних банках деяких із зазначених країн.

ФРС США здійснює вибіркові обстеження умов банківського кредитування з 1964 року. Обстеження здійснюється щоквартально перед засіданням Комітету з грошово-кредитної політики на підставі проведених опитувань старших кредитних спеціалістів комерційних банків (Senior Loan Officer Opinion Survey on Bank Lending Practices – SLOOS).

На сьогодні кількість банків США, що беруть участь в опитуваннях, становить 60 банківських установ та 24 філії іноземних банків, що репрезентативно представляють основні регіони і банківські групи країни.

Участь в опитуванні є добровільною. При формуванні переліку банків, що беруть участь в опитуванні, перевага надається банкам, які:

- мають активи більше ніж 3 млрд дол. США, з яких понад 5% припадає на кредитування нефінансового сектору;

- репрезентативно представляють основні регіони країни (від 2 до 8 представників кожного з 12 округів ФРС США);

- не є афілійованими один із одним;

- є філіями банків країн, обсяги операцій США з якими максимальні.

Опитувальник SLOOS містить більше 15 стандартних питань щодо змін умов кредитування, зрушень у попиті на кредитні продукти з боку позичальників за квартал, що аналізується, та прогноз на наступний період, причини, що обумовили ці зміни, зміни кількості запитів щодо умов кредитування, плани банку щодо розвитку певних напрямів кредитування в майбутньому.

На основі результатів обстежень формуються зведені індекси «net percentage» посилення умов кредитування в цілому або окремих умов кредитування. Індекси розраховуються як співвідношення кількості банків, що зробили умови кредитування більш жорсткішими до кількості банків, що спрощували умови кредитування [5].

Європейський центральний банк здійснює обстеження умов банківського кредитування з листопада 2002 року. Опитування проводиться більш як зі 100 банками, що функціонують на території країн зони євро.

Питання, включені до анкети, охоплюють критерії щодо задоволення заявок на кредити, строків та умов видачі кредитів, а також інформацію щодо попиту на кредити та фактори, що його обумовлюють. Окремо виділяються кредити, надані великим та малим підприємствам, іпотечні та споживчі кредити. Питання стосуються як обстежень минулого кварталу, так і очікувань щодо наступного за ним.

Інформація щодо проведеного обстеження, отримана ЄЦБ, використовується окремими країнами (наприклад, Італія, Кіпр, Франція) для розрахунку індексів умов банківського кредитування на рівні своєї країни.

Центральний банк Японії здійснює обстеження умов банківського кредитування з квітня 2000 року. Опитування охоплює близько 50 банків, на які припадає близько 75% кредитного ринку Японії. Враховуючи, що ВВП Японії формується, переважно, за рахунок промислового сектору економіки, особлива увага в обстеженні приділяється питанням зміни умов кредитування саме промислових підприємств країни.

Більша частина питань стосується минулого кварталу, проте кілька питань враховують очікувані банками зміни в наступному кварталі.

Практика проведення вибіркового обстеження має важливу відмінність щодо заповнення анкет: Центральний Банк Японії рекомендує респондентам брати до уваги вплив сезонних факторів на зміну кредитної політики банків. Це дозволяє оптимізувати аналіз зведених показників, оскільки отримана інформація вже не містить впливу сезонності.

Стандартні питання анкети доповнені питаннями щодо фактичної та очікуваної змін кредитних спредів [2].

Банк Англії здійснює аналогічні вибіркові

обстеження умов банківського кредитування з II кварталу 2007 року.

Враховуючи, що Великобританія є одним зі світових фінансових центрів та її ВВП сформований, переважно, за рахунок фінансового сектору економіки, особлива увага в обстеженні приділяється питанням зміни умов кредитування фінансових установ (пенсійні фонди, дилерські компанії, хедж-фонди, спеціальні фінансові установи). Особливістю обстеження є використання чотирьох анкет замість одного опитувальника. Одна анкета стосується кредитування населення за наявності забезпечення, друга – кредитування населення без забезпечення, третя – корпоративного кредитування, четверта – кредитування малого бізнесу. Для кожного виду обстеження використовуються своя вибірка респондентів, для формування якої здійснюється аналіз частки ринку, що припадає на той чи інший банк.

Аналогічно до практики Центрального Банку Японії, респонденти мають брати до уваги вплив сезонних факторів.

Стандартні питання опитувальника доповнені специфічними, такими як зміна параметрів оцінки кредитоспроможності позичальників, умов сек'юритизації кредитів, втрат від невиконання зобов'язань. Можливе доповнення питаннями щодо поточного стану економіки [1].

У другому кварталі 2009 року Банк Росії, спираючись на світовий досвід, також запровадив вибіркоче обстеження змін кредитної політики банків на території Російської Федерації [4]. Необхідність такого обстеження була обумовлена тим, що в умовах кризи одним із факторів погіршення економічної ситуації в економіці стало зниження доступності кредитування реального сектору економіки.

Здійснення зазначеного вибіркового обстеження дозволило виявити фактори, що сприяли цьому, та як змінювались нецінові умови банківського кредитування для потенційних позичальників (вимоги щодо забезпечення за

кредитом, термін кредитування, максимальний розмір кредиту, вимоги щодо фінансового стану позичальників).

До участі в опитуванні залучено 77 банків, на які припадає більше ніж 80% кредитного портфеля російського банківського сектору.

Перелік питань, що використовується Банком Росії, є суттєво меншим за перелік ФРС США або ЄЦБ. Він налічує 4 питання, які мають 22 підпункти.

При формуванні набору питань для здійснення обстеження умов банківського кредитування Банк Росії керувався принципами регулярності (умови, що змінюються систематично), простоти (групування типових показників) та повноти (мінімум питань – максимум інформації).

Питання 1. Зміни умов видачі кредитів.

Загальні зміни, в т.ч. зміни окремих умов: розміру, строку, ставки за кредитом, додаткових зборів і комісій, вимог до фінансового стану, розміру забезпечення за кредитом, розподіл за категоріями позичальників/напрямів кредитування, інші умови.

Питання 2. Фактори, що вплинули на зміну рішення щодо зміни умов кредитування.

Політика управління активами та пасивами в банку, стан ліквідності в банку, умови за операціями з Банком Росії, умови залучення ресурсів на внутрішньому ринку, конкуренція, умови залучення ресурсів на зовнішньому ринку, стан нефінансового сектору економіки, очікування зміни вищезазначених факторів, інші фактори.

Питання 3. Зміни попиту з боку позичальників.

Попит на нові кредити, попит на пролонгацію раніше виданих кредитів.

Питання 4. Оцінка очікування змін протягом найближчих трьох місяців.

Умов видачі кредитів, попиту на кредити.

Висновки. Американськими дослідниками виявлено стійкий взаємозв'язок між розрахованими індексами та динамікою зростання ВВП США: в періоди, коли умови банківського кредитування ставали жорсткішими, економічне

зростання уповільнювалось, в періоді пом'якшення – прискорювалось.

З метою покращення моделей глобальної економіки працівниками МВФ розроблено фінансову змінну BLT (Bank Lending Tightness), що розраховується як середнє арифметичне індєксів більш жорстких умов кредитування в США за чотирма основними напрямками кредитування (кредити великим підприємствам, малим підприємствам, кредити на будівництво та купівлю комерційної нерухомості, іпотечні кредити). На цей час змінна BLT використовується Департаментом досліджень МВФ в якості фінансового індикатора з метою розширення Глобальних прогнозних моделей макроекономічними взаємозв'язками [2].

Також результати умов банківського кредитування застосовуються при здійсненні

аналізу фінансової стабільності для розрахунку зведеного показника, що характеризує монетарні та фінансові умови економіки.

Результати вибірових обстежень застосовуються в макроекономічному аналізі та прогнозуванні іншими країнами, велику розповсюдженість мають моделі динаміки кредитного портфеля банківської системи, що включає індєкси умов банківського кредитування як однієї зі змінних.

Результати здійснюваних обстежень можуть бути корисними не тільки для регуляторів ринку фінансових послуг, але й широкого кола дослідників та аналітиків. Цей новий аналітичний інструмент дозволяє більш глибоко та точніше аналізувати процеси в фінансовому секторі вітчизняної економіки.

Список використаних джерел

1. Егоров А. В., Кармазіна А. С., Чекмарєва Е. Н. [Текст] /Анализ и мониторинг условий банковского кредитования // Деньги и кредит. – 2010. - № 10. – С. 16-22.

2. Сборник материалов к международному семинару «Мониторинг и анализ условий банковского кредитования» [Текст] / А. Л. Смирнов // Банковское дело. – 2011. № 4. – С. 29-32.

3. Weinbach G. The Federal Reserve's Senior Loan Officer Opinion Survey // IFC Bulletin. Basel: BIS. 2009.

4. www.cbr.ru/analytics/bank_system/#ob.

5. <http://www.federalreserve.gov/feeds/sloos.html>.

6. <http://www.bank.gov.ua>.